

Галіна СКРЫГАН

«ЧАС РОБІЦЬ УСЁ, ШТО ЯМУ ПРЫСПЯВАЕ...»

Гэтыя словы ў якасці загалоўка для напісанага я ўзяла з дзённікаў бацькі. Мне падалося, што яны вельмі хораша адпавядаюць таму настрою, які пануе на старонках яго запісаў. Менавіта пра гэты летапіс часу мне і хочацца распавесці, падзяліцца сваімі думкамі, пачуццямі.

Дзесяць агульных шшыткаў, акуратненька перавязаных матузом, трапіліся мне на вочы амаль што выпадкова, пасля смерці мамы. З першага погляду мне стала зразумела, што гэта дзённікі. Калі ж я паглыбілася ў тэкст, то ўсвядоміла: яго трэба прыводзіць у чытальны выгляд. Некалькі разоў я спрабавала пачаць перадрук бацькавых дзённікаў, але кожны раз спынялася — нібы нейкая невядомая сіла не пускала мяне ў пантэон яго думак і дум. Справа зноў і зноў адкладвалася... Напэўна, трэба было дачакацца свайго часу. Існуе ж непарушны сусветны парадак, праўдзівасць якога заключана ў прароцкіх словах Эклізіяста: «Усяму свой час, і час усякай рэчы пад небам; час шукаць і час губляць; час кахаць і час ненавідзець; час вайне і час міру; час плакаць і час смяяцца...» І вось аднойчы настаў той дзень і час. Я расклала перад сабой дзесяць агульных шшыткаў. Здавалася, што цяпер радасна распачну сваю друкарскую працу на рарытэтнай у наш час бацькавай машынцы. Не паглыбляючыся ў падрабязнасці вытворчага працэсу, скажу толькі, што акуратнасць бацькавага почырку зусім не гарантавала лёгкасці яго разумення. І калі чытанне некаторых слоў не падавалася ніякай логіцы, я адклала іх «расшыфроўку» да спрыяльнага моманту, працягваючы рухацца далей.

* * *

Назва кнігі дзённікаў «Сэрцу горкая далячынь» з'явілася невыпадкова. Дзве фразы з архіўных запісаў бацькі «Спакою душы не будзе» і «Сэрцу горкая далячынь», датаваныя 1992 годам (незадоўга да смерці), востра і моцна кранулі маю душу. Магчыма, гэтыя фразы павінны былі стаць загалоўкамі нейкіх будучых твораў, якія так і не матэрыялізаваліся ў словы. Да іх было дададзена нешта накштальна зместу. Варта адзначыць, што з дзённікаў я даведлася: у бацькі амаль да самага скону былі мары напісаць 5-ы «круг» пад назвай «Дом», эпапею пра пакутніцкія гады ў Сібіры, Эстоніі, Фергане.

*«...у Эстоніі — частка біяграфіі, у Сібіры — частка жыцця.
І якія ўсюды слаўныя людзі!» (1974).*

Але вернемся да назвы кнігі. Мне падалося, што менавіта ў гэтай застылай у часе фразе — «Сэрцу горкая далячынь» — закладзена квінтэсэнцыя ўсяго жыцця шляху бацькі. Яна найбольш адпавядае ўсяму кантэксту дзённікаў, у якасці лейттэмы якога можна ўгадаць радкі, напісаныя ў 1984 годзе: «Трываюся і трываюся. Мабыць, ужо ніколі не дайду да спакойнасці — такую зняверанасць выпрацавала ў мяне жыццё».

Канечне, для чалавека, які на працягу доўгіх год пакут зазнаў страшэнны боль надзеі і безнадзейнасці, у гэтым эмацыянальным настроі няма нічога

дзіўнага. Дзівіць і радуе менавіта тое, што чалавек, прайшоўшы гэтакую «акадэмію» жыцця... (бацька, калі што ўспамінаў дый расказваў, заўсёды гаварыў: «Калі я быў у акадэміі...»), і мы адразу разумелі, пра што ідзе гаворка) не згубіў здольнасці радавацца свету, быць закаханым у жыццё. У пацвярджэнне гэтых слоў можна ўзгадаць урыва-чак з «Кругоў»: «У горы таксама ёсць месца для любові. Аднакава яны жывуць надзе-йя». Напэўна, гэтая самая надзея і не дала загінуць майму бацьку, а таксама ягоным паплечнікам, падзяліўшым з ім жудасны лёс, апынуўшыся ў тых бязлітасных гады не ў тым месцы і не ў той час.

* * *

Дзённікі пісаліся на працягу 18 гадоў — з 1974 па 1992. Здавалася б, не так і многа. Але ў дыяпазон гэтых 18-і гадоў умясцілася ўсё жыццё пісьменніка: са стромкімі віра-жамі і паваротамі, душэўнымі катастрофамі і ўзрушэннямі, незаменнымі стратамі, калі ў адно імгненне абрываецца сувязь часоў і крушэнне ўсіх надзей становіцца незварот-наю кропкаю.

І так ад старонкі да старонкі, па меры паступовага паглыблення ў атмасферу часу, перажываючы разам з бацькам самыя розныя жыццёвыя перыпетыі, я выраз-на прасачыла нябачнае дзяленне тэкставага матэрыялу на тэматычныя лініі. Пры-чым кожная з гэтых ліній цалкам самастойная, насычаная філасофскімі развагамі і ацэнкамі, напоўненая роздумамі, шчырымі перажываннямі.

* * *

Пяшчотай і любоўю прасякнуты радкі, дзе тата гаворыць пра родную мову.

«Бывала, памятаю, калі ў Мінск да мяне прыезджала сястра Ульяна, усе сябры збіраліся, каб паслухаць яе гаворку. Колькі нейкай напеўнасці, мяккасці, душэўнасці было ў яе гаворцы. Паслухаўшы яе казалі: «Вось дзе наша беларуская мова!», «Вось якая гэта мілата!» (1981).

Непадробным душэўным бодем пранікнуты тых радкі, дзе размова ідзе пра родную Беларусь, якую ён любіў да трапятання сэрца, да спынення ды-ханьня.

«Пасля абеду прылёг адпачыць. Узяў у рукі Альбера Камю. Зірнуў, што на гадзінніку такі час, што павінны перадаваць музыку па заяўках.

Музыка — любата. Гэтак і праляжаў з кнігаю ў руках, не зірнуўшы ў яе. Чароўная музыка. І недзе на канцы лучанкоўскую «Мой родны кут» у выкананні «Песняроў». Дарагая песня. Рэдкай удачы ў Лучанка. І ў песняроўскім гучанні. Аж здрыгануўся недзе пад канец, калі пасля слоў неяк як бы заплакала музыка, без слоў, перадаючы жалюць пра той родны кут. Божачка, якая гэта ілюстрацыя да слоў: паўза, а пасля немых крык любові на бацькаўшчыне, маладосці, на роднай душы, на дзяцінству. Родны кут!» (1983).

*Ян Скрыган у Каралішчавічах.
1962 г.*

* * *

Тужлівым лейтматывам праходзіць па старонках дзённікаў тэма ўспамінаў з мінулых гадоў, з гадоў да таго страшнага разлому, які ў помным 1936 годзе падзяліў усё жыццё на *да* і *пасля*. Гэты рэфрэн, што вярэдзіць душу, з'яўляецца нечакана, з настойлівай перыядычнасцю, не даючы сэрцу спакою да канца зямнога існавання:

«Учора ў двары паштальёнка дала распісацца за ліст ад Севы. Канверт з чорнай рамкай: адразу зразумеў у чым рэч. Памерла Ліна.

Божжа, як сціснулася сэрца!

Якая пакутніца. З Севінавага ліста бачу, яшчэ спадзявалася ўбачыцца, значыць, таксама было што сказаць.

У кожным цяжкім жыцці, мабыць, многа велічы. Што яна зазнала? І за што? Па сутнасці, усю бяду прынес ёй я. І от з учарашняга дня нашу гэты яе вобраз і яе гора. Нават перад смерцю не суджана было абмяняцца позіткам, словам.

Вечны спакой ёй, харошай маёй.

Да цяжкага крыжы майго, што нёс у сваім усведамленні за яе пакалечанае мною жыццё, дадаўся новы — маўчанне магілы, у якой пахавана ўжо ўсё» (1977).

Дарэчы, з Севам бацьку так і не наканавана было сустрэцца. Тут я зраблю невялікае адступленне, каб сказаць, што гэтую місію некратычнай нітачкі ад бацькі да сына нябёсы далі выканаць мне. Першы раз мы ўбачыліся з Севам у маі 2007 года. Цяжка перадаць усю моц перажывання, хвалявання, узрушэння, якія мы абое адчулі тады. Сустрэча адбылася надзвычай цёпла і душэўна. Апошні раз мы сустрэліся ўлетку 2011-га. Тады я прывезла да яго ў Дуйсбург вытрымкі з дзённікаў таты і паведаміла, што неўзабаве збіраюся іх надрукаваць асобнай кніжкай. Ён быў вельмі рады такой навіне, але ці то іранічна, ці то журботна сказаў, што наўрад ці дачакаецца — вельмі дрэнна сябе пачувае. Мне тады не хацелася верыць у гэты ягоны прагноз. Я была ўпэўнена, што мы разам парадуюмся з нагоды выхаду ў свет такой дарагой нам кнігі.

Кніга дзённікаў была здадзена ў друк напрыканцы мая 2013 года, а праз месяц мы «пабачыліся» з Севам на ягоным пахаванні. Вось такія сюрпрызы лёсу... Мне вельмі хочацца спадзявацца, што словам Севы з відэаліста да 100-гадовага юбілею таты суджана спраўдзіцца: «...Ну што, мой тэрмін таксама канчаецца. Значыць, расце верагоднасць, што мы усё-ткі хутка ўбачымся ў нейкім іншым свеце. Трэба верыць...»

* * *

Шматпакутнаю чырвонаю стужкаю праходзіць праз усе дзённікі тэма, дзе тата звяртаецца да гадоў сваёй «акадэміі», шукаючы адказ на сакраментальнае пытанне: чаму ён застаўся жывы?

«Зноў сон з тае далёкае рэчаіснасці. Нейкія нары, пасцелі, нейкія рукавіцы — брэзентавыя, шарсцяныя, я іх падбіраю да пар, нейкае перасяленне з месца на месца. Як цяжка прагнуўшыся ўсё гэта помніць. І нейкія земляныя работы... Яна апускаецца, блішчыць балотам, гэтая зямля...

Гэта ўжо цяжасць на сэрцы на ўвесь дзень» (1974).

«Сёння ў ночы прагнуўся, доўга не спаў. Можжа таму, што часта пачуваю сябе нядобра праз гэтую пнеўманію, уздумалася пра смерць. І вось што ўздумалася: самае лёгкае, што прырода дала чалавеку, — гэта смерць; яна прыходзіць як ціхі ласкавы сон. Толькі без прачынання. Гэта сфарміравалася з ўласнага адчування. Калі там у дашчатых бараках, у страішэнную зіму, згала-

далы і знясілены лажыўся спаць і ўвесь час круціўся з боку на бок пад ліхенькай вынашанай коўдрай, хочучы спаць і баючыся заснуць, каб не замерзнуць. Няраз вельмі яўна я адчуваў ласкавую прыемную грань паміж засыпаннем і тым, што ўжо завецца нябытам. Сілаю волі прачынаўся ўжо адтуль, з тае заварожлівае ласкавасці» (1978).

«Часта мне ўспамінаецца маё 19-гадовае жыццё. І кожны раз прыходжу да аднаго: выпадак. Іменны ён лёг у аснову ўсяго майго далейшага жыцця. Лети кажучы, таго, што я выжыў і лічу сябе нармальным ва ўсіх сферах жыцця. Гэта выпадак...» (красавік, 1991).

«Увесь час не перастаю дзівіцца, як я астаўся жывы» (ліпень, 1991).

«Чацвёртага чысла захацеў быў сказаць, як я астаўся жывы. Папраўдзе — дзіва. Як многа значыць у жыцці выпадак. Калі б не ён — даўно быў бы разам з Зарэчкім, Галавачом і Васілём Кавалём на тым свеце» (ліпень, 1991).

А можа на самай справе ёсць у свеце механізмы, якія кіруюць зонамі светабудовы? І выпадак — гэта датэрмінаваная неабходнасць. Іншымі словамі — выпадак апырэры запланаваная і запраграмаваная з’ява ў сусветным status quo? Адказу на гэтае пытанне няма.

* * *

Я зрабіла нясмелую спробу спыніцца толькі на некаторых тэматычных кірунках. Але пры больш мэтанакіраванай дзейнасці можна адкрыць бязмежныя прасторы ў гэтым напрамку — аб’яднаць і радкі, прысвечаныя вытворча-службовай дзейнасці, і жанравыя сцэнкі, і разважанні пра літаратурныя з’явы і падзеі, грамадска-палітычнае жыццё і г. д.

Вандруючы па старонках дзённікаў, нельга абмінуць лаканічныя выказванні, філасофскія сентэнцыі і высновы, домислы, трапныя яскравыя замалёўкі. З іх можна было б укладзі асобны раздзел — афарызмаў. Некаторыя з іх могуць быць успрыняты і як творчыя заповеты.

«Быць пісьменнікам — найперш трэба ўмець што сказаць. А вялікім пісьменнікам — па-свойму сказаць» (1974).

«Апавяданне павінна мець 6-8 старонак машынапіснага друку, а то і трычатыры. На 4-х старонках можна бог ведае колькі сказаць. А калі яно доўгае, то ўжо пустое, на яго і не варта траціць часу» (1975).

* * *

Мой бацька, які за жыццё прайшоў праз усе кругі пекла, заўсёды верыў у перавагу розуму і справядлівасці. Любіў пагаварыць, пафіласофстваваць, каб зразумець вытокі тых ці іншых учынкаў. Вельмі любіў сустракацца з маладымі, што толькі пачынаюць свой жыццёвы і творчы шлях. У яго дзённіках незвычайным душэўным цяплом прасякнуты радкі, дзе тата ўспамінае сваіх сяброў юнацтва: Платона Галавача, Уладзіміра Хадьку, Васіля Каваля, Рыгора Мурашку, Юлія Таўбіна, Сымона Баранавых, Барыса Мікуліча... То была пара, калі з сябрамі-аднадумцамі марылася аб самай лепшай будучыні. І гэта самае лепшае абавязкова павінна было спраўдзіцца.

Вядома, і маладнякоўская «бурапеннасць», і «Літаратурна-мастацкая камуна», і іншыя розныя плыні, стылі, якіх было вельмі многа, па прызнанні таты «...пакінулі на мне свой глыбокі і доўгі след». Праз гады Ян Скрыган з разважлівасцю скажа: «Няхай сабе ў тых далёкіх пошуках і роздуме было многа наіўнага, але ж перад сённяшнім днём заўсёды быў учарашні». Гэта была філасофія яго жыцця.